

Josep Alandete*

Francesc Ferrer Pastor, l'home bo de les nostres paraules

El País Valencià de començaments del segle XX es preparava per a entrar en la modernització d'una societat encara majoritàriament lligada a una economia agrària i que reproduïa els usos lingüístics vigents entre els repobladors des de la fundació del Regne, per bé que només en els àmbits d'ús informals. Però la lleialtat rutinària de la població havia començat també a solsir-se en les classes benestants de la ciutat de València des de mitjans del segle XIX, avançant i acomplint aquella llei sociològica que postula que les innovacions s'estenen des de les ciutats cap als pobles més menuts. Les condicions estructurals d'este procés de substitució lingüística que s'albirava venien emmarcades des de ben lluny. Com a dada més decisiva, estava la política substituïdora desplegada legalment a partir del Decret de Nova Planta de 1707 i que continuava la tendència uniformitzadora de l'Estat hispànic, que havia repercutit primerencament en els usos formals de la noblesa valenciana del XVI i el XVII. L'assimilació de la ideologia diglòssica, que associava l'ús del valencià als usos informals, esdevingué general en un veïnat poc alfabetitzat i on, a diferència del que ocorria a Catalunya, l'Església bandejava de la catequesi i les oracions la llengua parlada pel poble, factor cabdal per a evitar l'aprofundiment de l'estigmatització d'una llengua minoritzada. L'ampliació funcional que suposen els setmanaris i el teatre del XIX en la llengua del País no pogueren capgirar eixa mentalitat col·lectiva que havia interioritzat la subordinació lingüística com a part constitutiva de la cultura transmesa familiarment. I els valents intents d'introducció de la llengua en les escoles toparen amb la negativa de les autoritats d'un Estat, que es nega(va) a acceptar la seua pluralitat lingüística i que seguix fonamentant la seua política lingüística en la supremacia del castellà sobre tots els altres vernacles.

En eixe marc naix, al cor de la Safor, Francesc Ferrer Pastor el 1918. La família acaba de rebre un sotrac que acreixerà la condició humil d'una família amb quatre criatures: la mort del pare. La pèrdua, i la posterior consciència de la pèrdua, és un element que configurarà la tasca futura del nostre homenot en tots els àmbits de la seua vida i que l'ajuda a valorar la importància de sembrar, de construir, de seguir avant tal com havia fet sa mare.

*Universitat Politècnica de València

La vida no és altra cosa que la vegetació física amb un cicle final desconegut. Per això hem de crear, en el transcurs d'ella, eixint al davant d'una possible plaga malfalta que ens la malguanye

comenta ell mateix, que ho tingué clar des de ben jove. S'havia de plantar cara a la vida des d'una actitud positiva comunitària, fonamentada en la convicció de qui se sap persona i que interactua amb els altres reconeixent-los també la capacitat de ser agents (actius i independents) per a conèixer i compartir la construcció social de la realitat. Actitud que concorda amb el significat de *persona* per a Mounier, «home-en-relació alhora lliure per la seua dignitat i *responsable* dels altres, als quals es troba unit de manera indissoluble». Coherent amb eixe pensament, mai no menystingué cap sector social en la seua tasca de dignificació de la llengua dels valencians, ni es reclogué en espais aïllats i allunyats del contacte amb el poble, aprofitant sempre les escasses esclertes que deixava la dictadura franquista per a l'ampliació del seu ús social. La seua acció comportava una reflexió sobre una societat valenciana en camí de la despersonalització, nodrida per la superficialitat, el gregarisme i la submissió col·lectiva. Amb la clara intenció de modificar eixos hàbits interioritzats entre els valencians després de tants anys d'estigmatització, per unes altres pautes basades en l'autoestima col·lectiva i que s'havien de fonamentar en l'ús extensiu de la llengua en totes les situacions, amb el prestigi social necessari per tornar a ser l'element identitari bàsic del Poble Valencià.

Una vida d'acció

Francesc Jacint Ferrer Pastor va nàixer a la Font d'en Carròs el 13 de desembre de 1918. Son pare acabava de faltar feia dos mesos i dos dies, víctima d'una grip epidèmica, coneguda popularment com *la cucaratxa*. Sa mare, Regina, havia tingut quatre criatures més, una de les quals s'havia mort als tres anys. Les dificultats econòmiques familiars obligaren a la família a traslladar-se a una porteria de València, barata un jornal que a penes donava per menjar. Llavors, sa mare es va decidir d'internar els dos xiquets menuts en un asil de caritat destinat a criatures òrfenes. L'entrada en la institució proporcionà a Francesc l'hàbit del treball inescotable, única manera d'evitar els castics habituals, però sense pair mai la separació de la família, la qual cosa li produïa un desig creixent d'eixir-se'n. En una de les estades estiuenques a la Font, convenç sa mare de no tornar-hi i amb deu anys comença a ajudar un poc en la precària economia familiar, fent d'escolanet del Patriarca. A les vesprades, anava a l'Escola Professional d'Arts i Oficis de Sant Carles i als onze anys va entrar d'aprenent en la impremta Melià, on va adquirir l'experiència necessària de la professió que després exerciria d'adult, després d'inescotables jornades laborals.

Criat en una família de fermes conviccions catòliques, patí l'ambient de preguerra i quan esclata el colp d'Estat del 18 de juliol és arrestat el seu germà seminarista i Francesc es trasllada al poble on s'està vint mesos fins que és cridat al front per combatre amb l'exèrcit de la República. Fet presoner per l'exèrcit sublevat, és enviat a primera línia on troba el germà a Vinaròs. Alhora, comprova amb perplexitat que la política lingüística del bàndol «nacional» és clarament estigmatitzadora del valencià fins al punt de prohibir els soldats d'usar la llengua pròpia.

Acabada la guerra i després de llicenciar-se, comença a treballar com a maquinista en el diari *Jornada* i els diumenges al *Levante* on feia de caixista i maquinista alhora. En el taller d'este diari va tenir un accident el gener de 1942, que li va fer perdre la mà esquerra. El director del diari, valencianista actiu, Francesc Soriano, li va assegurar faena en un altre lloc de l'empresa i ell tria una secció on es pot promocionar a corrector de proves, ocupació per a la qual se sentia capacitada per les inquietuds en els temes lingüístics i la facilitat demostrada per a l'escriptura.

En 1945 es casava amb Vicenta Ferrer Escrivà, natural de la Font, i amb la qual va tindre quatre fills. El 1949 participa en un curset de valencià per als treballadors del diari *Levante*, que li permeté incorporar-se com a professor a Lo Rat Penat, única institució que les autoritats consentien per a l'ensenyament del valencià.

Compagina durant anys els cursets amb una esgotadora jornada laboral a *Las Provincias*, Gràfiques Soler i *Jornada*. I més tard també a la Impremta Puertes. Es dedica a més a recopilar les fitxes per endegar el *Diccionari de la Rima*, que es publicaria en fascicles des de 1953 fins al 1956. A conseqüència de la riuada del 57 emmalaltix la seua dona, que mor dos anys després, deixant-lo amb quatre fills menuts.

Seguix avant amb la criança de la família i continua amb la divulgació del valencià mitjançant classes, articles, col·laboracions en falles i amb la publicació d'eines imprescindibles per al redreçament lingüístic, com els diccionaris i vocabularis. En els anys 60 aconseguí muntar la seua pròpia impremta, Ferman, en companyia de la seua segona dona. Ja en època democràtica se li van concedir diverses distincions en reconeixement al seu treball esmerçat en l'estudi i la divulgació del valencià com el premi Sanchis Guarner de la Diputació de València (1988), el Premi de les Lletres Valencianes (1994) i la medalla de la Universitat de València (2000). Va morir l'11 de juliol de l'any 2000 i fou soterrat en un funeral a València que reuní una digna representació del poble valencià que tant va estimar.

Francesc Ferrer Pastor, un evangelitzador de la llengua

Francesc Ferrer Pastor respon al que en sociolingüística s'anomena natiu cultivat amb lletania activa: una persona que rep familiarment la llengua pròpia i la continua utilitzant i cultivant en els àmbits d'ús formals. Forma part d'eixe reduït grup de persones que va saber intervenir en la realitat fosca de la dictadura aprofitant-ne els clavills existents. Gràcies a elles es pogueren bastir els fonaments necessaris del procés de normalització que amb l'autonomia es començà a impulsar tímidament des de les institucions. Un treball humil per la dignificació, el manteniment de la transmissió generacional i l'extensió de la llengua, que va amerar per tots els àmbits d'ús socials.

L'àmbit d'ús familiar

La socialització primària de Francesc Ferrer fou en valencià, la llengua de transmissió generacional de qualsevol xiquet de la Safor de principis de segle XX. La situació de diglòssia amb una distribució estable des del XVIII relegava als usos informals la llengua del País i deixava el castellà per als usos formals quasi exclusivament. És la llengua de casa a la Font però també la seguix parlant a València, on la transmissió ja no és tan general i ha deixat de fer-se en les cases més benestants, com alguna de les de la finca on treballava de portera sa mare, al carrer Arquebisbe Vic, en un carrer cèntric de Ciutat Vella. L'arribada a València, doncs, el va portar a copsar un altre estadi del procés de substitució que se'ns dubte tindrà a veure amb la seua acció posterior. En la València del franquisme el procés de substitució s'accelera i el canvi de llengua de transmissió s'escampa al cap i casal i a Alacant, com a preludi del que es generalitzà a la dècada dels seixanta en les ciutats mitjanes del País. Ferrer Pastor sabedor de la necessitat del manteniment lingüístic per frenar eixe procés no va trencar la baula de la transmissió i en la llengua dels seus pares parlà als seus fills com s'encarrega de manifestar en el discurs que fa com a mantenidor de la fallera major de la falla Palleter-Erudite Orellana, la seua filla Regina, l'any 1971 «Tu, Fallera Major, has parlat sempre la llengua dels teus pares, i de tots els teus antecessors, del teu país».

I els sabé transmetre els valors d'estima i dignificació que exemplifiquen la tasca de la seua malaguanyada filla Vicenta Ferrer, mestra de vocació, i a qui dedicà el seu *Diccionari Escolar Valencià* («sense el seu interès i anònim esforç l'obra encara seria en període de gestació») o al seu fill Francesc, que s'ha encarregat de continuar la tradició familiar amb l'editorial DENES.

L'àmbit d'ús escolar

La socialització secundària entra de ben menut amb la naturalitat que connecta el carrer dels jocs de la porta de l'escola del poble, on Ladislau Chaveli, gandià i amb gran vocació, exercia de mestre allunyat de qualsevol estereotip estigmatitzador. El nostre personatge demana un carrer per a ell en el llibre de festes del poble de 1985 on el qualifica com «un mestre excepcional, un home de bé, del qual també vaig rebre l'ensenyament de les beceroles en la meua infantesa».

Però l'estada en l'orfenat el posa en contacte amb unes altres pràctiques docents molt més severes de les quals se'n deslliurà ben prompte. A nivell sociolingüístic, la majoria dels xiquets que hi residien són valencianoparlants i encara funcionen les motivacions integratives de tal manera que els que no ho són s'ensenyen amb rapidesa a parlar en la llengua del País. Per contra, l'abandó lingüístic (l'anomenat *esprint de les dones*) ja es deixava notar en la llengua de les xiquetes, com la seua germana,

les xiquetes acabaven abandonant el valencià fins i tot en les hores de descans i usaven el castellà. [...] Separades dels xics i amb una visita mensual de la família, les xiquetes es veien submergides sense adonar-se'n en un ambient castellanoparlant. De manera que, a l'eixir anys després de l'asil la meua germana parlava habitualment castellà.

Francesc Ferrer podia observar alhora dues etapes del procés de substitució lingüística, la que havia viscut i vivia en els estius a la Font i l'etapa més avançada que s'esdevenia al cap i casal i que havia començat en les classes benestants al segle anterior però que escampava pertot un model miratjós que associava el canvi de llengua a l'ascens social i que calia parar per evitar l'extinció de la llengua en un parell de generacions.

L'àmbit d'ús militar

La guerra civil el portà al front on va adonar-se ben prompte de la nova política lingüística substituïdora que el franquisme estava ja desplegant en el seu intent d'eradicar qualsevol llengua que no fos el castellà,

I en entrar a les terres valencianes, les organitzacions de propaganda [de l'exèrcit sublevat] ompliren les parets d'uns eslògans que deien:

«Si eres español, habla español». [...] I pensava: «Qui té raó, Déu o els hòmens?» La meua consciència em responia: “Déu”. Aquesta és la raó per la qual el meu esperit em llançava al goig de la nostra paraula i a la lluita per defensar-la.

L'estigmatització d'allò que és propi (la llengua) unida a l'observació de la pèrdua lingüística que havia comprovat a la ciutat de València són les bases de la seua consciència lingüística, que el portà a exercir de valencià compromés la resta de la seua existència.

L'àmbit d'ús festívol

El xoc de l'accident laboral el va superar amb el casament el 1945 i el contacte amb el món faller (que ja tenia d'abans), que aconseguiren reviscolar els seus ànims.

Les falles en el franquisme havien perdut el seu alé reivindicatiu i transgressor, que les havia caracteritzat com a expressió de les classes populars de la ciutat i anaren dirigint-se al solc que les noves autoritats assignaven com a productores d'una identitat valenciana submissa, que tenia la funció de servir com a mecanisme d'idealització compensatòria de l'abandó de la llengua. Però encara que ideològicament intervingudes no s'estaven de ser la festa principal, nascudes a la ciutat per al gaudi dels seus pobladors. I, a més, eren un espai on es consentia l'ús de la llengua per escrit: poesies, llibrets, cartells dels monuments, sainets ... En les falles Ferrer va recuperar la necessitat de relacionar-se i de treballar pel manteniment de la llengua i difusió de l'autoestima i dignitat del valencià en uns anys en què regnava l'estigmatització més amarga.

Fidel al seu pensament, Ferrer no menysté mai cap expressió popular, conscient que la relació comunitària es construeix dia a dia i en tots els àmbits, creixent des de baix i retroalimentant-se amb les manifestacions més cultivades. La dimensió festiva i la necessitat d'estar en contacte amb la població d'on procedia el porta també a col·laborar en el llibre de festes del seu poble des del 1975. Articles d'història local, de la família Carròs, de divulgació de la identitat valenciana i de la importància del sentit comunitari o reculls de rondalles conformen el conjunt d'escrits que hi publicà any rere any i on reflectix també la seua manera de concebre el món com ell mateixa escrivia en el llibre de festes de la Font de l'any 1984

En la vida no hi ha sols diners, fanecades i taronges. Hi ha coses molt més importants, però en citarem sols una: la col·laboració amb la comunitat en la qual s'inserim. [...] L'individualisme al qual tant som donats, no és una qualitat sinó un gran defecte.

L'àmbit d'ús religiós

El concili Vaticà II prescriví l'ús preferent dels vernacles en els actes litúrgics. Molts catòlics valencianistes hi veren l'oportunitat de corregir l'absència del valencià en els actes religio-

sos. Així, s'arreglaren més de 20.000 firmes perquè la llengua s'incorporara als actes litúrgics, la catequesi i la predicació. Un cartell editat en la impremta Ferma l'any 1965 amb la presència dels signataris més destacats difonia la demanda.

Però les expectatives generades entre els valencianistes catòlics arran de les prescripcions del Concili Vaticà II sobre l'ús dels vernacles en els actes litúrgics es venen frustrades per la negativa de l'arquebisbe de València i la resta dels bisbes de la part valenciana de la província eclesiàstica valentina. El sistema de normes restrictives d'ús ja generals en este àmbit s'ampliaren a la celebració litúrgica, realitzada fins aleshores en llatí. Ferrer Pastor forma part d'aquell grup que no es rendix i intenta que el valencià s'incorpore als actes religiosos com la resta de vernacles.

A la fi el 1973 es constituïx la Comissió Interdiocesana per als textos litúrgics valencians, que presidix Pere Riutort i on Francesc Ferrer Pastor redacta totes les actes en qualitat de vicesecretari, a més de contribuir a la revisió dels textos amb Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor. La finalització dels treballs conclougué amb la publicació del *Llibre del Poble de Déu* el 1975, quan la campanya contra la unitat de la llengua compartida per valencians, catalans i mallorquins va servir d'excusa per frenar l'avanç de la normalització lingüística i la construcció de la identitat nacional que s'albirava després de la dictadura. L'escassa incorporació del valencià a l'àmbit d'ús religiós n'ha sigut una de les conseqüències més evidents d'aquell conflicte que encara s'arrossega.

L'àmbit d'ús cívic

El 1949 va suposar un any decisiu per a la formació del nostre autor. Participa en un curs organitzat per Lo Rat Penat per als treballadors del diari *Levante*. De fet, va ser la primera edició dels cursos de llengua que la nova presidència de Lo Rat Penat, de Manuel González Martí, impulsa després de l'entrada de Carles Salvador en l'entitat. És un dels sis primers alumnes que reben el títol de professor i s'incorpora a la docència en les edicions posteriors, encarregant-se de la modalitat per correspondència fins a començaments dels seixanta. Però sobretot li permet entrar en contacte amb el grup de valencianistes i estudiosos de la llengua que s'ha aplegat en eixa resclosida entitat, com Carles Salvador, Enric Valor i Josep Giner. Aquest darrer, l'únic filòleg de formació, s'adona de seguida de les potencialitats i la sensibilitat que posseïx i es va convertir en el seu mentor que el guia en l'aprofundiment dels seus coneiximents lingüístics, gramaticals i filològics. Li proporciona bibliografia editada a Barcelona, que el nostre autor assimila amb un aprofitament de qui sap l'oportunitat que se li presenta per a completar la seua formació lingüística. Ben prompte comença a col·laborar en la publicació dels materials docents necessaris per al desenvolupament

dels cursos. El seu entusiasme el porta a dedicar els diners d'un premi de l'Ajuntament per falles a ajudar econòmicament el cost de la primera edició de la *Gramàtica Valenciana*, de Carles Salvador, que és el manual que segueixen els alumnes a partir del 1951. A més, proposa la redacció d'un Diccionari, que començà a publicar en fascicles el 1953 i que acabà el 1956, el *Diccionari de la Rima*, i que el mateix autor sufraga posant el seu jornal al diari *Las Provincias* com a garantia de pagament. En companyia d'Enric Valor i Vicent Ferrís s'encarrega de la revisió del manual a partir de la tercera edició i publica els vocabularis bilingües.

Des de començaments del 60 abandona el claustre de professors de Lo Rat Penat, però hi mantingué la col·laboració fins que es produïx la ruptura arran del canvi de normativa propiciat per la presidència sorgida de les eleccions en la institució de 1974. Això comporta també l'eixida de sis professors de l'entitat, alguns dels quals funden el Centre Carles Salvador, hostatjat pel Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma (d'on sorgí més tard Acció Cultural del País Valencià), entitat que escampa la reivindicació lingüística arreu del País. Hi col·labora amb l'encarregat de redactar el material dels cursos, Enric Ferrer Solivares, i n'edita el material en la seua impremta.

Cada volta que tornava a la Font, un rètol en l'entrada del poble li recordava l'abast de l'ocultació i la subordinació lingüística que patíem els valencians: «Fuente Encarroz». La seua tasca tingué els seus fruits en el poble de naixença quan la dictadura encara ressonava en les ments i atemoria els cors. Amb la valentia dels que se saben orgullosos de la cultura pròpia, l'Ajuntament de la Font d'en Carròs va iniciar l'any 1976 l'expedient de tramitació per a la normalització lingüística del topònim del poble, amb l'informe lingüístic de Ferrer Pastor. I el 23 de novembre de 1977 esdevé el primer municipi valencià que en el postfranquisme recupera la dignitat toponímica, gràcies a eixa xàrcia d'amistat que Francesc Ferrer hi sabé teixir. L'alcalde d'aleshores, Jesús Puig (2000), recordava

com si fóra ara, aquell diumenge pel matí que vingué a ma casa per obsequiar-me amb un exemplar del Vocabulari Castellà-Valencià i Valencià-Castellà.

D'això fa vora trenta anys, quan escriure en la nostra llengua era un somni de molts però un intent de pocs. Fou l'inici d'una amistat i mestratge de luxe. Me'l firmà amb una dedicatòria senzilla però emocionalment intensa. És la que he fet servir com a títol [*Amic meu*] d'aquest recordatori.

Amb l'adveniment de la democràcia, Ferrer Pastor es veu impel·lit a participar en la vida política per mitjà del Partit Nacionalista del País Valencià, impulsat per Francesc de Paula Burguera, en una faceta cívica més d'aquell que va fer de la seua vida un servici al poble valencià, que anava eixint massa a poc a poc de les cendres.

L'àmbit d'ús acadèmic

Autodidacte en qüestions lingüístiques, la seua estima pel valencià la canalitza en un primer moment per mitjà de la redacció d'un conjunt de fitxes que arregleguen els dubtes que se li presentaven en la seua faena als diaris a més d'un buidatge exhaustiu de l'obra del pare Fullana. Amb eixe material va confeccionant els materials del seu *Diccionari de la Rima*, que ja té enllestit quan té la sort de topar amb Josep Giner, sota el mestratge del qual estudia sis mesos els fonaments necessaris per endegar una obra lexicogràfica d'acord amb els criteris científics vigents en el camp de la romanística com recull Joaquim López (2002):

En principi vaig estudiar Fullana perquè no coneixia altra cosa, i Carles Salvador, de la mà de Josep Giner, em féu possible l'estudi de la normativa fabriana. I vaig triar. Per una banda Fullana, voluntat de dignificació unitària, per l'altra Pompeu Fabra, la fixació científica i raonada d'un lèxic i d'una normativa gramatical. Un cel ple de núvols per una banda i un cel ple de claredat per l'altra. L'elecció no era dubtosa.

La coneixença de Giner també li va servir per confirmar allò que havia tingut clar des d'un principi i que concordava amb la seua manera de concebre el món, i, per tant, les comunitats lingüístiques. I és que la base de la llengua són els parlars vius a partir dels quals s'han d'elaborar la normativització i l'estandardització de les llengües. A Catalunya s'havia avançat força en eixe sentit en els anys anteriors a la guerra construint un model de llengua estàndard que es construïa amb l'ús massiu en els àmbits d'ús formals existents en les primeres dècades del segle. A València, però, el procés s'havia quedat a mig fer després de l'aprovació de les Normes de Castelló del 1932. Les opcions dignificadores en la II República es debatien entre els que propugnaven un seguiment literal del model barceloní i un altre que apostava per incorporar les varietats valencianes a l'estàndard comú. Carles Salvador, màxim activista de l'època, representava la primera opció que es veïé rebutada per un jove filòleg que signava amb el nom de Guillem Renat i Ferrís, cognoms dels seus avis. Es tractava del mateix Josep Giner, format a Barcelona, amb Coromines, i que com afirma Antoni Ferrando:

fou un dels principals divulgadors del fabrisme al País Valencià. En efecte, Giner sempre va admirar Fabra —el «filòleg genial de la nostra llengua»— per la solvència científica del seu projecte de codificació lingüística, per la seua inspiració nacional i per les vies que va adoptar per a obtenir la més àmplia acceptació social. Giner compartí amb Fabra l'ideal d'acostar el màxim possible la llengua parlada i la llengua escrita, l'èmfasi en la unitat de la llengua i l'exigència de disciplina i responsabilitat als escriptors. Però la seua adhesió al fabrisme mai no fou mimètica ni servil, com la de Carles Salvador. Ben al contrari, fou sempre crítica quan hi constatava

incoherències i mai no deixà d'assenyalar la insuficient integració del valencià en el corpus normatiu català. De fet, Giner s'avançà a l'IEC en algunes solucions que han estat acceptades en aquests darrers anys i preconitzà propostes que han començat a ser tingudes en compte en estudis recents sobre la llengua catalana.

Amb eixe esperit fabrià però partint d'una actitud sempre positiva de la llengua parlada genuïna, Ferrer Pastor encara una vasta obra, orientada per Giner, dirigida a la construcció d'un model formal acostat a la llengua viva del poble. Ells dos, en companyia de Sanchis Guarner i Enric Valor, són d'acord amb Saragossà (2003):

els quatre autors valencians més importants del segle XX que han treballat la normativa lingüística [...] mantenint viu l'esperit de les Normes d'Ortografia de Castelló, que és legitimar la normativa lingüística valenciana per a facilitar l'acceptació i l'assimilació, [per part dels valencians]

Perquè, com ha apuntat Climent (2013):

la proposta de Giner propugnava una participació més rellevant dels valencians en la construcció d'un model de llengua literària, rebutjava el paper secundari que fins al moment havíem tingut els valencians i partia de la necessitat de sentir-se orgullosos de ser valencians i no menysprear les nostres peculiaritats idiomàtiques en favor de les d'altres parts del territori catalanoparlant.

Una obra al servici de la paraula que obri tots els panys

El *Diccionari de la Rima* (1956), editat ja en fascicles del 1953, és la primera manifestació pública d'una tasca que havia començat arplegant aquelles paraules desconegudes que escoltava de companys d'altres comarques en el mateix front de Castelló i que va complementant amb milers de fitxes fins que l'esperó de Josep Giner l'espenta a la publicació d'este diccionari. Una obra que tingué com a objectiu principal voler ser útil als usuaris existents de la llengua escrita, molt motivats en el conreu de la poesia per als certàmens fallers, una de les poques activitats de ressò social consentides per la dictadura. Eixa és la raó principal de l'estructura de l'obra, que ordena les paraules per les terminacions i que està dividida en cinc parts, corresponents a les cinc lletres de l'alfabet. Sanchis Guarner en el pròleg a la segona edició (1980) comenta

Ferrer Pastor, tanmateix, dóna més del que promet el títol de l'obra, puix que no s'ha limitat a exposar un repertori de consonàncies, sinó que ha confeccionat un autèntic diccionari de tots els mots de la llengua d'ús literari, que hi figuren definits

en les seues diverses accepcions i la corresponent traducció castellana, tot i concedint-ne la deguda prioritat a la més acostada semànticament al lexema originari. Cal dir encara que Ferrer Pastor ha complementat Fabra, en el qual es basa, amb nombroses formes valencianes genuïnes, no sols de la Conca de la Safor.

En esta obra trobem el canemàs de la seua llavor decisiva com a lexicògraf que anà perfeccionant, matisant, polint, a través de les seues diferents trameses en una tasca de selecció necessària per l'estandardització. Un model que havia d'incorporar a la llengua comuna el lèxic viu i propi dels valencians perquè com escriu Emili Casanova (1994) al pròleg de la *Gramàtica Valenciana*:

Quan a València, irreconciliablement, uns estaven abocats i oberts sense mesura cap a la variant nord-oriental i altres s'orientaven en vers el pitjor valencià col·loquial i acastellanat, Ferrer Pastor comprenia que l'única solució per a la pervivència del valencià era no apartar-se en excés del valencià parlat "fer normal allò que era normal entre els parlants", aprofitar tot el cabal tradicional i enriquir-lo amb les aportacions de la resta de les variants de la llengua comuna.

Pensar en els usuaris era l'objectiu primordial de Ferrer Pastor. I fer de la llengua un instrument compartit i usat en tots els àmbits socials. Per això de seguida comprén que el *Diccionari de la Rima*, per la seua dimensió, preu i especificitat de maneig, resultava poc aprofitable per a eixe ús massiu. I comprovava que la manca d'ús en els àmbits formals i les interferències del castellà multiplicaven la inseguretat lingüística d'aquells valencians que es decidien a escriure en la llengua del País, i que necessitaven una solució fàcil i fiable per a resoldre els seus dubtes lingüístics. Així, comença la publicació dels Vocabularis on les paraules s'ordenen alfabèticament en valencià o en castellà, i s'oferix la traducció a l'altra llengua, en un format molt més amanós. El primer *Vocabulari Valencià-Castellà* amb vint-i-quatre mil entrades es publica en 1960 i en 1966 publica el *Vocabulari Castellà-Valencià*, ampliat fins a trenta-cinc mil entrades que són incorporades a la segona edició del *Vocabulari Valencià-Castellà*. En 1967 els compila i apareix el *Vocabulari Castellà-Valencià i Valencià-Castellà*, del qual se'n vendrien més de 250.000 exemplars en les dues dècades posteriors. En posteriors edicions hi incorporà unes *Nocions d'Ortografia*, resum de les seues *Lliçons d'Ortografia* (1973), que completaven la tasca d'iniciació proporcionant un senzill manual d'ús de les normes bàsiques de l'escriptura.

Sens dubte, els vocabularis de Ferrer Pastor han sigut l'instrument de normativització més compartit pels valencians durant el franquisme i la transició. Cada consulta que s'hi feia era un granet d'arena en el creixement de l'autoestima d'un valencià que s'adonava amb eixe moviment automatitzat que la llengua transmesa o que estava aprenent posseïa els registres formals de qualsevol llengua de cultura. Amb eixe gest se'ns indicava un parlant

que volia comprovar la idoneïtat de la paraula que gastava o havia escoltat, un lector o un escriptor que estava o volia usar aquella llengua amagada i estigmatitzada dels àmbits d'ús formal durant segles. Al capdavall, era un bon indicador de l'ús creixent i dels avanços primerencs del procés de normalització entre els valencians i servia d'ancora de seguretat per a un sector cada vegada més nombrós de valencians no escolaritzats en la llengua del País que desitjaven incorporar-la adequadament al seu ús quotidià. Un sector que esdevindria cabdal per tal que, amb unes condicions sociopolítiques favorables, s'acollira l'oficialitat del valencià amb un consens unànime i sense rebuig social arran de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia en 1982 i s'assumira amb molta normalitat la introducció de la llengua en les escoles del País.

Més endavant, una segona edició del *Diccionari de la Rima* (1980) amplià a 3186 grups de rimes les 2714 inicials. Hi incorporà també moltes noves acepcions i més de 24.000 noves veus. Esta obra és la font principal del *Diccionari General* (1985) estructurat en la forma habitual per entrades en ordre alfabètic. En ambdós es dóna prioritat a les variants formals més acostades als parlars valencians, que solen coincidir amb el lexema originari. Com afirma Emili Casanova (1992):

El gran servici de Ferrer Pastor a València i a tota la comunitat lingüística és haver rescatat de la boca del poble, del buidatge del Diccionari català-valencià-balear i dels clàssics valencians del segle XV i del segle XX el lèxic tradicional valencià que, per motius de desconeixença o de finalitat, el *Diccionari de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra de 1932 no havia incorporat [...] I integrar-los amb la resta del vocabulari normatiu i normal dels parlants cultes del moment, de tot el territori lingüístic, en un volum editat a València i destinat especialment per a valencians. I esta tasca, present a través de tota la seua vida, començada amb el *Diccionari de la Rima* de 1956, la va culminar amb el *Diccionari General* de 1985.

La seua voluntat d'arribar a les noves generacions escolaritzades el porta a elaborar el *Diccionari Valencià Escolar* (1992), reeditat i completat amb el *Diccionari Escolar Castellà-Valencià* (1994). Estes dues obres mantenen les opcions dels diccionaris anteriors i permeten la difusió per als àmbits d'ús formals de formes valencianes desateses al Diccionari de Fabra. El *Diccionari de la Llengua Catalana* era aleshores el recurs més utilitzat pels prescriptors lingüístics i això els portava a considerar com a no acceptables paraules genuïnes, que Ferrer Pastor legitimà per al seu ús en el model de llengua formal. Eixe mateix any elabora la *Gramàtica Valenciana*, recuperant les normes gramaticals redactades per Josep Giner i ell mateix, que encapçalaven la primera edició del *Diccionari de la Rima*.

Les aportacions lexicogràfiques de Ferrer Pastor han servit perquè s'incrementara el lèxic general i viu valencià en els diccionaris normatius de l'Institut d'Estudis Catalans sobretot

a partir de 1995 i han marcat la línia que ha ampliat i legitimat posteriorment el *Diccionari Normatiu Valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Un valencià imprescindible

«Un home altruista i d'un patriotisme exemplar, infatigable company en la tasca de lluitar pel redreçament comunitari del poble valencià», el definí Sanchis Guarner; el «senyor de les paraules», anomenà Gabriel Garcia Frascuet al millor «lexicògraf valencià del segle XX», en paraules de Jordi Colomina; «generós i aciençat», qualificà Josep Giner a este «filòleg genial, home bondadós, valencià exemplar» com descriu Antoni Ferrando.

Ferrer Pastor ha estat llum en la foscor per a un poble que no ha volgut morir i que no ho ha fet gràcies a persones imprescindibles com este saforenc de la Font que tenia ben clar que «l'escola i l'estudi seran els braços que enfondran la rella» de la nostra recuperació col·lectiva. D'aquell enamorat de les paraules que «com més va, més valencià em torne», que va assumir la veu del poble i va sembrar les llavors d'un futur que, seguint el seu exemple, hem de veure esperançats i amb el convenciment que la Pàtria dels valencians i la Humanitat de les bones persones faran honor al seu llegat.

Imatge: Homenatge de l'Ajuntament de Gandia a Francesc Ferrer Pastor (17 de novembre de 1995). Arxiu del CEIC Alfons el Vell.

Bibliografia

- ARACIL, Lluís V. (1983): *Dir la realitat*. Barcelona. Edicions Països Catalans.
- CASANOVA, Emili (2002): “L’aportació de Francesc Ferrer Pastor a la lexicografia valenciana i catalana”, dins *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d’un poble* (p. 183-239). València. Universitat de València.
- CLIMENT, Josep Daniel (2006, 5 de maig): “50 anys del *Diccionari de la rima*”. *Levante-EMV*. Suplement cultural Posdata (p. 1).
- (2013). *Josep Giner, Carles Salvador i la creació d’un model de llengua literària a la dècada de 1930*.
https://www.researchgate.net/publication/261766693_Josep_Giner_Carles_Salvador_i_la_creaci_dun_model_de_llengua_literria_a_la_dcada_de_1930 [Data de consulta: 15 de novembre, 2015].
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi (2012): “*Francesc Ferrer Pastor 1918-2000*”, dins *Estudis romànics* [article en línia], núm. 24. Barcelona. Institut d’Estudis Catalans. <http://www.raco.cat/index.php/Estudis/article/view/237644> ISSN elec-
trònic: 2013-9500, [Data de consulta: 22 de novembre de 2015]
- CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner. 1911-1981. Una vida per al diàleg*. València. Universitat de València.
- (2006): *Ensenyament i resistència cultural. Els cursos de Llengua de Lo Rat Penat (1949-1975)*. Paiporta. Denes.
- DIVERSOS AUTORS (1995), *Homenatge a Francesc Ferrer Pastor*. Gandia. CEIC Alfons el Vell.
- (2002): *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d’un poble* (a cura d’Emili Casanova i Antoni Ferrando). València. Universitat de València.
- FERRANDO, Antoni (1996, 2 de desembre): “Filòleg genial, home bondadós, valencià exemplar”. *Levante-EMV*. Secció de Cultura (p. 40).
- (2000, 13 de juliol): “El compromís per salvar-nos els mots”. *Levante-EMV*. Secció de Cultura (p. 74).
- FERRER ESCRIVÀ, Vicenta (1989): *Francesc Ferrer Pastor*. La Font d’En Carròs. C.P. Francesc Carròs.

- FERRER PASTOR, Francesc (2009): *L'estima per la cultura d'un poble* (a cura de Francesc Ferrer Escrivà). Paiporta. Denes.
- GARCÍA, Alfons (1998, 13 de febrer): "Un valencià imprescindible". *Levante-EMV*. Suplement Posdata, (p. III).
- HUGUET, Jesús (2000, 13 de juliol): "Blau i blanc". *Levante-EMV*. Secció de Cultura (p. 74)
- LÓPEZ RÍO, Joaquim (2002a): "La vida de Francesc Ferrer Pastor", dins *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d'un poble* (p. 35-69). València. Universitat de València.
- (2002b): "El *Vocabulari Castellà-Valencià i Valencià-Castellà* de 1970", dins *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d'un poble* (p. 161-177). València. Universitat de València.
- MACMURRAY, John (1974): *Personas en relación. La forma de lo personal*. Barcelona. Barral editores.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (2002): "El *Diccionari General* de Francesc Ferrer Pastor i la segona edició del *Diccionari de la Rima*", dins *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d'un poble* (p. 127-160). València. Universitat de València.
- MONZÓN I ARAZO, August (2001): "Liberalisme, personalisme, comunitarisme", dins *Emmanuel Mounier i la tradició personalista* (a cura d'Agustí Colomer i August Monzón). València. Universitat de València.
- PUIG, Jesús (2000, 14 de juliol): "Amic meu". *Levante-EMV*. Secció de Cultura (p. 78).
- RIUTORT MESTRE, Pere (2002): "Francesc Ferrer Pastor, l'home del compromís constant" en *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d'un poble* (p.77-89). València. Universitat de València.
- SARAGOSSÀ, Abelard (2002): "La *Gramàtica Valenciana* de Francesc Ferrer Pastor i de Josep Giner. Inventari de qüestions de la normativa que convé analitzar", dins *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d'un poble* (p. 91-126). València. Universitat de València.
- (2003): "De les Normes de Castelló al conjunt de la normativa lingüística". *Saó* (núm. 278, p. 28-30).